

turam, haec autem constitui nequit formalitatibus sibi invicem repugnantibus, sicut non potest simul esse, et non esse: constitueretur vero formalitatibus repugnantibus, si ipsa essentia eadem, prout absoluta est, in se ipsa subiectum esset praedicatorum contradictoriorum. Formalitas autem relativa, sive relatio, quae est alia a formalitate absoluta, non constituit, prout talis est, essentiam, sed est respectus vel essentiae, vel habentis essentiam ad aliud. Unde non est consequens quod si rei eidem tribuantur praedicata propria utriusque formalitatis, ipsa constituatur notis invicem repugnantibus.

Et in creatis quidem distinguuntur formalitates absolutae, et relativae; sed in iis terminus relationis realis est alia res a subiecto illius. In Deo autem eadem natura est Pater, Filius, et Spiritus Sanctus: hinc verae sunt hae propositiones: essentia est idem ac Pater: Pater generat, essentia non generat; sicut verae sunt hae: essentia est Pater, essentia est Filius; Pater non est Filius: quia principium identitatis valet, cum ea quae identica sunt tertio, sunt absoluta: si autem sint relativa, non valet; nec ulla ratione aut inductione probari potest eius veritas in hac hypothesisi.

THESIS VIII^a

I Veritas ontologica in eo sita est quod res, vel actu sit, vel esse possit adaequata intellectui cognoscenti. Adaequatio autem rei cum intellectu est in eo posita ut res sit, vel possit esse conformis conceptui in intellectu existenti, qui exhibeat, ad modum normae, naturam eius, quae quidem norma duplex esse potest, propria nempe cum dependentia eius, quod dicitur verum; impropria, citra ullam dependentiam. II Iam vero Deus est maxime verus, atque summa veritas. III Ceterae res quoque verae sunt, et quidem conformitas cum conceptu exprimente suam naturam cum dependentia ab eo tamquam a causa exemplari, competit rebus omnibus relate ad intellectum divinum; relate autem ad alios intellectus tamquam ad ectypos contingentes illius divini exemplaris. IV Competit quoque veritas sita in conformitate conceptui suam naturam exprimenti cum dependentia ab eo tamquam a causa exemplari, rebus

omnibus artefactis relate ad intellectum artificem, non citra dependentiam ab intellectu divino. V Ex quibus omnibus consequitur Deum esse primam veritatem.

DEMONSTRATIO I. PARTIS. « Verum nominat id, in quod tendit intellectus » (S. Thomas I. p. q. XVI. a. I): inter istud autem et intellectum cognoscentem conformitas quaedam sive adaequatio existit: repraesentatur enim in intellectu obiectum cognitum; haec autem conformitas appellata est veritas: quae proinde definiri solet *adaequatio rei et intellectus*. Quae propter repraesentationem conformia sunt, ita se habent, ut relatio conformitatis mutua sit: est ergo conformitas intellectus cum re, et rei cum intellectu; atque utraque veritas appellatur. Forte, ut advertit Suarez (M. D. VIII. S. 1^a) appellatio *veri* prius facta est, et fit a nobis ipsi cognitioni, quae dicitur vera eo quod conformis rebus: postea autem translata est, et transfertur ad ipsa obiecta, quae dicuntur vera propter quamdam connexionem cum veritate cognitionis. Id tamen non postulat ut veritas rei sit posterior veritate cognitionis; nam quod primum cognoscimus, huic primo nomen imponimus; cognoscimus autem plerumque prius effectus quam causas, et quod est ontologice posterius quam quod est prius.

Exordimur sermonem a veritate rerum, seu ontologica; quia a rebus pendet vera cognitio intellectus nostri. Definitio allata veritatis rerum, quod sit *conformitas rei cum intellectu*, est primum declaranda; tum inquirendam an ea sit propria definitio, collatis aliis definitionibus, quae afferri possunt. Declaratio autem petenda est ex communi ratione cogitandi, et loquendi eorum, qui veritatis appellationem rebus tribuunt. Quaestio enim huc redit: quid intelligimus omnes homines, cum dicimus res esse veras?

Itaque advertimus 1° iudicia nostra, etsi aliquando falsa sint logice, quia difformia a rebus, appellari tamen vera prout iudicia sunt, seu prout sunt res quaedam, sub qua ratione non minus dicitur verum esse h. e. vere iudicium id quod difforme est a rebus, quam quod est conforme. Porro

ex hoc patet praeter veritatem cognitionis esse quoque aliam veritatem, quae dicitur rei.

Advertimus 2° res a nobis concipi, et dici veras, etiamsi actu non cognoscantur, h. e. etiamsi non sint actu terminus nostrae cognitionis: sic concipimus vera esse entia omnia, quae mundo continentur, omnia possibile, licet ea singulatim actu non cognoscamus. Ex quo consequitur res non dici veras propter veritatem nostrae cognitionis, cuius cognitionis ipsae sint actu terminus, et a quo mutentur appellationem veritatis.

Advertimus 3° res certe tunc dici veras, cum inveniuntur conformes conceptui, quem intellectus habeat de earum essentia, seu natura. Sic Christus dicitur verus homo, Deus Christianorum verus Deus, corpus aliquod verum aurum, aliqua actio vere iusta, quia haec inveniuntur conformia conceptibus, quos de eorum essentia habemus.

Imo 4° res quoque dicimus veras ex eo tantum quod aptitudinem habent, ut sint huiusmodi conceptui conformes: nam esse in ipsis, et manere veritatem quoad nos arbitramur, etiamsi actu ea non comparemus cum eorum conceptu, vel nondum hunc conceptum assecuti simus.

Porro hic conceptus, quocum res comparata dicitur vera, habet quamdam rationem normae, cui res conformis vera nominatur. Duo autem sunt distinguenda in norma, 1° quod ipsa exprimat id quod res esse debet: 2° quod rationem causae exemplaris habeat relate ad rem, cuius est norma. Cum haec duo adsunt, norma proprie dicitur, seu norma practica; si tantum primum, norma improprie vocatur, et tantum theoretica. Item duplex respectus in utraque norma attendi potest: tum relate ad rem, quae normae conformis esse debet, tum relate ad intellectum, qui secundum eam iudicium de re ferre debet.

Advertimus 5° res dici veras, etiamsi conformes sint tantum normae improprie dictae. Nostri enim conceptus, quibus comparatae res dicuntur verae, non sunt causae exemplares rerum.

Iam vero perinde est res posse esse conformes conce-

ptui exprimenti earum naturam, ac res esse in se ipsis id quod sunt, certamque eorum essentiam posse cognosci, et de illis affirmari. Haec duo enim complectitur conformitas rei cum cognitione intellectus: alterum vero ex illis ab altero includitur: et idcirco qui primum affirmat, implicite etiam ponit alterum. At si primum seorsim spectetur, quatenus tale, habetur quidem veritas rei fundamentalis; formalis autem veritas rei completur relatione ad intellectum, quae potest eorum essentia cognosci, et de ipsa affirmari.

Hinc in idem redeunt definitiones veritatis ontologicae: veritas est conformitas rei cum conceptu exprimente suam essentiam; et verum est id quod est (quae est definitio penes Augustinum Solil. L. II. c. 5), nempe id quod reapse est, non quod esse videtur; quatenus enim huiusmodi, non est conforme conceptui suae essentiae; et definitio Avicennae: veritas uniuscuiusque est proprietas sui esse quod definitum est ei (cf. Suarez M. D. VII. S. 7. n. 2). Unde et verum opponitur apparenti: apparens enim est id quod apprehendi potest conceptu, qui non est eius, sive quod potest ad conceptum alterius essentiae referri.

Ex dictis liquet omne cognoscibile esse hoc ipso verum, quia quatenus cognoscibile, vel est vel esse potest conforme alicui conceptui in mente existenti, et exprimenti suam naturam. Quocirca eatenus patet veritas ontologica, quatenus porrigitur cognoscibilitas.

Quamvis autem veritas dicat relationem rei ad intellectum, non est tamen pura extrinseca denominatio. Denominatio extrinseca dicitur, quae desumitur ab aliquo, quod est extrinsecum rei cui fit denominatio; ut esse cognitum, quod propter cognitionem intellectus tribuitur obiecto. Atqui veritas 1° non continetur pura denominatione; nam verum est ens quod conforme est intellectui exprimenti suam essentiam: 2° relatio rei ad intellectum habet fundamentum in ipsa re, et est ipsi essentialis, quae idcirco vocatur transcendens (Cf. quae in C. II disputabimus de Relatione).

Dici solet veritatem esse formaliter in intellectu; et si de veritate logica id accipitur, certissimum est. Potest au-

tem accipi de veritate quoque ontologica, quatenus nempe est cognita; nam quatenus talis non nisi in mente est, in qua actu duo termini uniuntur, conceptus rei, et res quae cognoscitur.

DEMONSTRATIO II. PARTIS. Deus est verus, et maxime verus. Sane verum est ens quod est conforme conceptui suae essentiae: Deus autem certe est conformis conceptui exprimenti divinitatem. Conformitas vero cum conceptu, tum maximum perfectionis gradum attingit, cum maxima est eius necessitas: atqui maxima est necessitas conformitatis Dei cum suo conceptu; nam 1° est necessitas absoluta in ordine reali, ut existat nempe Deus qualis esse debet: 2° est necessitas a se sive ex ipsa rei natura, non ab alio: ergo Deus est maxime verus.

Imo Deus est ipsa veritas, et ideo summa veritas. Etenim Deus est non solum conformis conceptui exprimenti suam essentiam existenti in mentibus creatis, sed potissimum conformis est conceptui, qui in mente divina existens exprimit suam naturam. Simplicissima autem divina cognitio aequivalet formaliter cognitioni directae et reflexae: sicut namque Deus cognoscit se ipsum, ita cognoscit se cognoscere. Porro cognitio reflexa percipit conceptum divinitatis, cui conformis est, conformisque videtur essentia divina. Competit ergo Deo ratio veritatis posita in conformitate rei cum conceptu divino exprimente suam naturam; qui quidem conceptus exprimit divinam naturam ad modum normae, quia exprimit id quod Deus esse debet; non autem ad modum normae proprie dictae, quia essentia Dei, et conceptus eius sunt unum et idem; et Deus nulli proprie dictae normae subesse potest. Quia vero maxima est unitas inter cognitionem divinam, Deique essentiam, ut Deus sit ipsa sua cognitio; ideo non solum Deus est conformis suo conceptui, sed est ipsa conformitas, h. e. ipsa veritas. Nam, ut inquit S. Thomas (I. p. q. XVI, a. 5) « esse Dei non solum est conforme suo intellectui, sed etiam est ipsum suum intelligere..... et ipse est suum esse et suum intelligere ». Quapropter est Deus summa veritas. Nam cum conformitas

sit quaedam unitas, quo haec maior est, et illa maior esse debet: summa autem est unitas essentiae divinae cum conceptu suo, seu intellectione exprimente ipsam: ergo Deus est summa veritas.

DEMONSTRATIO III. PARTIS. Ad ceteras res quod spectat, constat 1° eas esse cognoscibiles, ac posse conformes esse conceptui suae naturae; atque hanc conformitatem, ut sint quod sunt, esse necessariam absolute quoad essentiam, licet dependenter a Deo; esse autem hypotheticam quoad actua-lem conformitatem in ordine existentiae; omnes ergo res sunt verae. At quoniam res conformes sunt et conceptibus nostris, et divinis, quaestio est secundum quam conformitatem potissimum dicantur verae. Itaque res creatae omnes, earumque omnes affectiones et modi inveniuntur conformes tum conceptibus nostris, tum conceptibus divinis. Multiplex autem discrimen adest inter utramque conformitatem. Sane 1° conformitas cum conceptibus nostris non semper actu habetur; desunt enim nobis conceptus plurium rerum. Semper autem habetur conformitas cum conceptibus divinis. 2° Conceptus nostri sunt hausti a rebus; ideoque veras esse res cognoscere non possumus, nisi prius conceptus earum naturarum ex aliquibus rebus expresserimus. Conceptus vero divini sunt a se, vel sunt accepti ab ipsa divina essentia. Unde 3° conceptus divini sunt norma rerum, exemplar nimirum secundum quod Deus res creavit, norma proinde necessaria, a qua rerum omnium constitutio pendet: conceptus autem nostri non sunt in se norma rerum, sed potius res, a quibus hausti sunt, sunt norma conceptuum. Quare 4° conceptus divini sunt ideae archetypae in mente Dei artificis, e quibus immediate fluunt res, ab his immediate conceptus nostri, qui quatenus divinos typos repraesentant, dici possunt ectypi, et concipi ut norma quaedam cui res conformari debent. Sunt tamen ectypi contingentes, quia nulla est eorum necessitas ad hoc ut res sint. Ergo res dicuntur verae, seu conformes conceptui exhibenti earum naturam, relate ad intellectum divinum, tanquam ad normam necessariam; relate ad intellectum nostrum tanquam

gerentem ectypos contingentes eiusdem normae. (Cf. Th. seq. p. III in fine.)

DEMONSTRATIO IV. PARTIS. Quod de rebus naturalibus dictum est comparatis cum intellectu Dei, qui earum artifex est, dicendum quodammodo est de omnibus artefactis comparatis cum intellectu humano artifice. Nam ab ideis artificis pendet constitutio artefacti, tanquam a norma sua, cui assimilari debet, ut verum sit opus artis.

Advertimus tamen quod non a solo artifice creato pendet artefactorum veritas; nam pendet etiam ab ideis divinis, tanquam a suprema norma, quia et ideae artificis derivantur ab ideis divinis. Quare ars quaevis necessarias quasdam normas supponit, quae in natura sunt positae, quaeque proinde a Deo pendunt.

Diximus ab intellectu *artifice* potius quam ab intellectu *artificis*: quia artefacta quoad suam essentiam non pendunt ab intellectu humano, prout est huius vel illius hominis, sed prout est intellectus informatus arte, quam quivis intellectus humanus per se invenire potest: ex quo fit, ut arti existenti quoque in mente aliorum debeat artefactum esse conforme, ut sit verum.

DEMONSTRATIO V. PARTIS. Ille est prima veritas, qui cum sit ipsa veritas et summa veritas, est cognitione sua mensura et causa exemplaris omnis alterius esse, et omnis alterius intellectus non solum prout hic est res quaedam, sed prout est cognoscens: atqui talis est Deus, cuius intellectui omnes res conformari debent, ut sint, omnisque intellectus, ut verum cognoscat; eatenus enim ipse verum percipit, quatenus percipit id quod est ex Deo verum: ergo (cf. S. Thom. l. c.).

THESIS IX^a

I Praeter veritatem ontologicam, cognitionibus nostris certa ratio veritatis competit, quae logica dicitur: et est conformitas intellectus cum re. II Itaque veritas logica idearum sita est in conformitate repraesentationis ideae cum obiecto; ea nunquam deest

ideis. III Veritas logica iudicii in eo est posita, ut per iudicium veritas ontologica h. e. conformitas rei cum suo conceptu, vel difformitas a conceptu non suo asseratur, atque ita intellectus iudicando faciat se rei conformem.

DEMONSTRATIO I. PARTIS. Cognitiones nostrae spectari possunt ut sunt res quaedam, et ut sunt expressiones rei cognitae. Ut res sunt, sua debent gaudere veritate ontologica; ita omnis idea est idea vera, h. e. cognoscibilis, suoque conceptui conformis; ita omne iudicium est verum iudicium: sive enim vere, sive falso mens iudicet, semper verum est ipsam iudicare. Quatenus autem cognitiones nostrae sunt expressiones obiecti, cui conformes esse debent, spectatur in eis certa ratio veritatis, quae logica dicitur, quia pertinet ad ordinem logicum: et est conformitas sive adaequatio intellectus cum re; ex communi enim ratione cogitandi et loquendi liquet nostras cognitiones dici veras, cum sunt suis obiectis conformes. Quocirca cognitio nostra respectu obiecti sui, se habet sicut mensuratum ad mensuram; quatenus non ideo cognitio nostra est vera, quia res conformantur ei; sed quia ipsa rebus conformatur. Haec autem conformitas eo redit, ut mens cognoscat, et dicat rem esse sicuti est.

DEMONSTRATIO II. PARTIS. Non loquimur de ideis sive apprehensionibus comparativis, quae iudicium praecedunt et determinant, de quibus postea disseremus; sed simpliciter de ideis, quae elementa sunt omnis complexae cognitionis. Quaevis autem idea ita spectata obiectum aliquod repraesentat: si autem repraesentat, est ei conformis; ergo veritas logica competit ideis sita in conformitate repraesentationis. Haec autem veritas logica redit ad veritatem ontologicam ideae, veluti ad commune genus: si enim est vera idea, vere repraesentat aliquid, scilicet est alicui rei conformis. Hinc ea conformitas nunquam deest ideis: sicut enim idea erit semper idea, ita semper repraesentabit aliquid, eique erit conformis: contradictoria ergo est idea sine conformitate (C. Th. VI. p. I).

DEMONSTRATIO III. PARTIS. Iudicium eo spectat ut com-

paratione instituta inter praedicatum et subiectum, identitas, vel diversitas eorumdem asseratur. Iam vero conceptus praedicati haberi potest, et debet ut conceptus exprimens naturam rei; conceptus vero subiecti ipsam rem exhibet. In actu iudicii « intellectus iudicat rem ita se habere, sicut est forma, quam de ea apprehendit » ait S. Thom. I p. q. XVI. a. 2. Cum ergo identitas subiecti cum praedicato affirmatur, affirmatur conformitas rei cum conceptu exprimente suam naturam: haec autem est veritas ontologica (Th. praeced. p. I); affirmatur ergo veritas ontologica. Sic cum dicitur: spiritus est simplex; affirmatur conformitas rei, quae est spiritus, cum conceptu rei simplicis cui identicus asseritur spiritus. Idem dicatur de iudicio negante, in quo negatur conformitas rei cum conceptu non suo, sive eius difformitas asseritur. Cognoscit igitur intellectus et affirmat iudicando veritatem ontologicam. Quod ut fiat, non est necesse ut veritas ontologica reduplicative affirmetur, ut nimirum intellectus dicat: haec est veritas rei, vel hoc est obiective verum; sed sufficit ut res ipsa qualis est in se affirmetur.

Porro affirmans intellectus conformitatem rei cum conceptu, si vera est, et negans eam, si falsa est, ipse se conformem facit rei; cognitio enim eius et affirmatio exprimit rem uti se habet.

Conformitas proinde rei cum suo conceptu, quae est ipsa veritas ontologica, ab intellectu explicite cognoscitur; est enim obiectum iudicii, in quod mens iudicando fertur. Propter hanc conformitatem, ut diximus, ipse intellectus qui eam cognoscit et affirmat, fit conformis rei. Istam autem suam conformitatem cum re intellectus in actu directo iudicii non cognoscit explicite; nam conceptum rei spectat obiective, non subiective. Cognoscit tamen implicite; quia apprehendit explicite id, in quo sua conformitas continetur, nempe conformitatem rei cum obiectivo conceptu, quem ipse in mente gerit. Et quemadmodum implicite cognoscit, ita implicite affirmat, quoniam illud idem affirmat explicite, in quo ea continetur.

Discrimen est ergo inter iudicium et ideam. Nam 1° per

ideam mens passive potius existit conformis rei; determinatione enim ab obiecto accepta, mens illud in se exprimit: in iudicio autem activitatem specialem mens exercet; comparatione enim idearum instituta mens nutu suo identitatem vel diversitatem affirmat, quam comparatione saltem non instituta, potuisset non affirmare; comparatione autem male instituta, potuisset secus ac est, rem affirmare: idcirco in iudicio mens seipsam facit rei conformem. Rursus 2° Etsi in apprehensione sit conformitas inter rem et ideam, haec tamen conformitas non cognoscitur, nec affirmatur; cognoscitur autem et affirmatur a mente iudicante. Inde est quod veritas speciali modo tribuatur menti iudicanti potius quam apprehendenti; non enim solet oratio dici vera aut falsa nisi cum iudicium exprimit. Ratio est, tum quia spectatur ea veritas sive conformitas, quam mens ipsa facit, sive quae se ipsam conformem rei facit; tum quia in idea sola rei veritas non cognoscitur. « Veritas quidem potest esse in sensu, et in intellectu cognoscente quod quid est, ut in quadam re vera; non autem ut cognitum in cognoscente, quod importat nomen veri. » S. Thom. I. p. q. XVI. a. 2.

Dices ens non posse apprehendi sine ratione veri. Id autem potest dupliciter intelligi. « Uno modo ita quod non apprehendatur ens, nisi ratio veri consequatur apprehensionem entis: et sic locutio habet veritatem. Alio modo posset sic intelligi, quod ens non possit apprehendi nisi apprehendatur ratio veri: et hoc falsum est. Sed verum non potest apprehendi, nisi apprehendatur ratio entis; quia ens cadit in ratione veri. Et est simile sicut si comparemus intelligibile ad ens. Non enim potest intelligi ens, quin ens sit intelligibile; sed tamen potest intelligi ens ita quod non intelligatur eius intelligibilitas. Et similiter ens intellectum est verum; non tamen intelligendo ens intelligitur verum. » (Ibid. a. 3° ad 3^m.)

At vero si consideratur sola cognitio conformitatis rei cum conceptu, ea in apprehensione quoque comparativa praecedente actum iudicii, quae ratio est affirmationis, aut negationis, locum habet. Ita tamen locum habet cognitio

conformitatis rei cum suo conceptu, aut difformitatis a conceptu non suo in apprehensione comparativa, ut in ipsa per se non nisi haec cognitio possit habere locum, non autem cognitio conformitatis rei cum conceptu non suo, aut difformitatis a conceptu suo. Potest quidem apprehendi quod apparet tanquam conforme conceptui non suo, cui nimirum ut ipsum in se est non sit conforme, quique proinde sit tantum conceptus suus prout ipsum apparet: verum haec apprehensio rei apparentis est cognitio quoque conformitatis rei cum suo conceptu; quod enim cognoscitur, est id quod apparet, h. e. quod videtur. Error et falsitas tunc erit, cum de re prout in se est, qualis non videtur, id affirmabitur quod apprehensum est (C. Th. XXIII. p. II). At conformitas ipsa specialis qua se mens facit rei conformem, et cognitio eiusdem implicita, in actu iudicii solum reperitur.

Coroll. 1^m. Ergo in idea est conformitas repraesentationis; in apprehensione comparativa cognitio conformitatis rei cum suo conceptu: in iudicio affirmatio quoque eiusdem, et specialis conformitas mentis cum re.

Coroll. 2^m. Ergo in quovis iudicio reflexio quaedam continetur intellectus, tum considerantis conceptum suum, eumque cum obiecto comparantis, tum suam conformitatem cum re cognoscentis: non est tamen propterea iudicium actus reflexus; quia terminus eius est ipsum obiectum cognitum, ut est in se: et reflexio implicita est.

Difficultas oriri potest contra dicta in hac et in praecedente thesi. Dictum est enim res esse veras, quia conformes conceptibus; conceptus autem esse veros, quia conformes rebus: in hoc autem quidam circulus videtur.

Respondeo 1° res esse veras praecisione etiam facta a conceptibus nostris: conceptus enim, quibus, ut verae sint, debent conformes esse res, non sunt conceptus nostri, sed divini.

Respondeo 2° cum res dicuntur verae eo quod conformes conceptibus nostris, conceptus ille, cui possunt et debent esse conformes, non est determinate hic aut iste singularis conceptus; sed indefinite aut hic, aut alius. Conce-

ptus autem ille, cui comparatae inveniuntur res conformes, ideoque verae, non est ille idem numero, quo apprehenduntur, sed alius: apprehendo enim ex. gr. hoc esse verum aurum, quia comparo illud cum conceptu auri, quem iam gero.

Atque huc redit discrimen inter has duas affirmationes: *hoc est ens*, et *hoc est vere ens*: ut enim prius affirmes, sufficit ut ab ipso obiecto conceptum entis haurias: cum autem alterum affirmas, aliquid amplius facis: comparas nempe illud obiectum, in quo rationem entis vides, cum conceptu entis, quem iam habes. Itaque ipsum obiectum iam est per se verum ens, quia conforme conceptui entis, quicumque iste sit; cognoscitur autem tanquam verum ens sub formali ratione veri, quatenus cum conceptu habito comparatur, qui tamen ab ipso obiecto acceptus est.

Cum autem iudicium dicitur verum eo quod conforme rebus, manifestum est tunc nullum circulum haberi, non enim res dicuntur verae, quia conformes iudiciis.

THESIS X^a

I Falsitas logica in actu solum iudicii locum habere potest. II Nulla quidem res potest dici simpliciter falsa: III spectata tamen secundum id quod non est, potest res aliqua secundum quid falsa dici. IV Quamvis vero falsum negatione quadam entis contineatur, non est tamen idem ac nihil.

DEMONSTRATIO I. PARTIS. Cum falsitas opponatur veritati, sicut haec est adaequatio rei et intellectus, ita haec erit difformitas quaedam inter intellectum et rem. Falsitas autem logica definienda erit difformitas intellectus ab obiecto. Difformitas intellectus a re potest distingui duplex, *negativa*, et *positiva*. Negativa est, cum intellectus vel nihil cogitat, vel aliquid cogitans non exhaurit conceptu suo totam rei intelligibilitatem; nam quoad illam partem obiecti, quam intellectus non cogitat, non est ei conformis; ideoque neque conformis est toti obiecto ut est in se. *Negativa* dicitur, quia reapse continetur carentia cognitionis. *Positiva* diffor-

mitas est, cum intellectus quoad illam ipsam rationem formalem, quam in obiecto cogitat, non existit conformis obiecto. Haec appellatur difformitas positiva, quia oppositio est contrarietatis inter duos terminos reales, nempe rem et intellectum cognoscentem.

Iam vero positiva difformitas seu falsitas in intellectu iudicante locum tantum habere potest.

Sane 1° in simplici apprehensione, vel idea falsitas esse nequit; idea enim, ut vidimus, hoc ipso quod idea est, est necessario conformis suo obiecto; obiectum autem suum est obiectum formale; ergo. 2° Difformitas cognitionis ab obiecto formali tunc potest haberi, cum mens iudicat: nam postquam comparaverit intellectus subiectum cum praedicato, fieri potest, ut iudicans ea componat quae sunt diversa, vel dividat quae sunt identica, ideoque subiecto vel tribuat quod non ei convenit, vel detrahat quod ei convenit. Tunc autem habetur difformitas secundum eam rationem formalem, quae cogitatur, quaeque cogitanda in obiecto non esset. Ergo per solum actum iudicii falsitas in mente existere potest.

Hinc licet aliquando ideae sive apprehensiones falsae dicantur; id tamen non contingit, nisi vel quia possunt et ipsae sicut aliae res, quemadmodum dicemus, esse occasio iudicii falsi; vel quia aliquod iudicium virtualiter continent, quatenus fructus sunt antecedentis iudicii, quod in eis perseverat; vel quia ideae nomen abusive pro iudicio usurpatur. Porro prima non est falsitas ideae; aliae duae non nisi iudicio, quod in idea latet, vel cum eo confunditur, debentur: ergo.

Quod autem de ideis generatim dictum est, id et de ideis comparativis est intelligendum: usque dum enim aliquid non affirmas, aut negas, nulla est oppositio contraria inter actum mentis et rem. Etsi enim in apprehensione comparativa, quae iudicium praecedat, componantur ea quae non sunt componenda, ut *contingens aeternum*; tamen in ea sola non est ulla falsitas formaliter, licet possit esse occasio falsitatis. Nam cum ea solum apprehendendo componis, non

consideras nisi id quod apparet, non secus ac in simplici idea: falsitas autem mentem subit, cum ei quod reapse contingens est, tribuitur aeternitas, aut vicissim: id porro fit per iudicium (Th. praeced. III p.).

DEMONSTRATIO II. PARTIS. Sicut quaecumque res est cognoscibilis, ita quaevis res gaudet sua essentia vel natura: quia vero Deus habet conceptus eius naturae, et intellectus creatus habere potest: quaevis res est conformis conceptui exprimenti suam naturam: atqui quod tale est, falsum esse ontologice nequit: falsitas enim ontologica esset difformitas rei ab intellectu; ergo.

Coroll. Ergo etiam ea, quae monstra naturae dicuntur, licet non sint conformia illi ideae, cui illae res, quae difformitatem quamdam habent, viderentur debere esse conformes; sunt tamen sub hoc quoque respectu simpliciter vera: quia reapse conformia alteri ideae, quam de earum natura Deus habet, qui, positis certis adiunctis, ea non fortuito, sed sapienter et libere producit.

DEMONSTRATIO III. PARTIS. Falsum solet de rebus multipliciter dici; nam 1° falsum dicitur id, quod, cum habeat quandam similitudinem cum alio, aptum est apparere nobis id quod non est; sive indere de se non veram existimationem; sic stannum dicitur falsum argentum. Atque huc spectat definitio falsi tradita ab Augustino (Solil. L. II. c. 15) « falsum est, quod ad similitudinem alicuius rei accommodatum est, neque tamen id est cuius simile apparet. » 2° Dicitur falsum, quod non est conforme arti, vel conceptui alicuius naturae, cuius nomen gerit, vel cui videretur debere esse conforme: sic dicitur falsa eloquentia, quae discedit a rhetoricae praeceptis. 3° Dicitur falsum aliquid, quia obiectum est falsae enunciationis; ut numina gentium dicuntur Dii falsi, quia falsa est enuntiatio: numina gentium sunt Dii.

Iam vero liquet 1° haec omnia dici falsa non pro eo quod in se sunt; sed pro eo quod non sunt, adeoque non esse falsa simpliciter: quia spectato eo, quod unaquaeque res est, est vera: sed solum secundum quid; quatenus spectatur id